

לא תעמוד על דם רעך

לאֲתֵלֵךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה' : (ויקרא יט טז).¹

ויקרא רבה פרשה כד סימן ה

שׁוֹנֶה ר' חייא : מלמד, שפרשה זו נאמרה בהקרה. ומפני מה נאמרה בהקרה? מפני שרוב גופי תורה תלוין בה. ר' לוי אמר : מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה : "אנכי ה' אלהיך" - וכתוב כאן : "אני ה' אלהיכם" (יט ב). "לא יהיה לך אלהים אחרים על פניי" - וכתוב כאן : "אל תפנו את האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם" (יט ד). "לא תשא את שם אלהיך לשוא" - וכתוב הכא : "ולא תשבעו בשמי לשקר" (שם יב). "זכור את יום השבת לקדשו" - וכתוב הכא : "ואת שבתתי תשמורו" (שם ג). "כבד את אביך ואת אמך" - וכתוב הכא : "איש אמו ואביו תיראו" (שם). "לא תרצח" - וכתוב הכא : "לא תעמוד על דם רעך" (שם טז). "לא תנאף" - וכתוב הכא : "אל תחלל את בתך להזנותה" (שם כט). "לא תגנוב" - וכתוב הכא : "לא תגנובו ולא תכחשו" (שם יא). "לא תענה ברעך עד שקר" - וכתוב הכא : "לא תלך רכיל בעמך" (יט טז). "לא תחמוד בית רעך" - וכתוב הכא : "ואהבת לרעך כמוך" (יט יח).²

ספרא קדושים פרשה ב פרק ד סימן ח

ומנין שאם אתה יודע לו עדות, אין אתה רשאי לשתוק עליה? תלמוד לומר : "לא תעמוד על דם רעך".³ ומנין אם ראית טובע בנהר או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו, חייב אתה להצילו (בנפשו)?⁴ תלמוד לומר : "לא תעמוד על דם רעך".⁵ ומנין לרודף אחר חבירו להורגו ואחר הזכור ואחר נערה המאורסה חייב אתה להצילו בנפשו? תלמוד לומר : "לא תעמוד על דם רעך".⁶

¹ בתחילת פרשת קדושים, ויקרא פרק יט, מנויות מצוות רבות, בלשון קצרה ותמציתית. בפסוק אחד נזכרות שתיים ואפילו שלוש מצוות (עשה או לא תעשה), שחז"ל מונים אותם כמצוות נפרדות, אך ברור שהן מתחברות זו עם זו, על דרך ההשלמה או הניגוד. כך הוא, למשל, בפסוקים: "לאֲתֵקַלְל חֵרֶשׁ וּלְפָנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מְכַשֵׁל וְיִרְאֵת מֵאַלְהֵיךָ אֲנִי ה' ", "לֹא־תַעֲשׂוּ עֹל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵידָל וְלֹא תִהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצִדֵּק תִּשְׁפֹּט עַמֶּיךָ", "לֹא־תִשָּׂא אֶת־אָחִיךָ בַּלְבָבְךָ הֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עַמֶּיךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חָטָא", לֹא־תִקַּם וְלֹא תִטָּר אֶת־בְּנֵי עַמְּךָ וְלֹא־תִקַּם לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה' " ועוד. וכך גם הפסוק שלנו: "לֹא־תֵלֵךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה' ", שיוצר קשר ברור בין רכילות ולשון הרע ובין "לעמוד על הדם". נראה קשר זה בהמשך דברינו, אבל עיקר הדף יוקדש לציווי: "לא תעמוד על דם רעך" ובעזרת הנותן ליעף כח, נזכה גם לדון בחלקו הראשון של הפסוק, בציווי: "לא תלך רכיל בעמך".

² כבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [עשרת הדברות בפרשת קדושים](#) וכאן חשוב לנו הקשר בין "לא תרצח" ובין "לא תעמוד על דם רעך". (הציווי השני בפסוק: "לא תלך רכיל בעמך" הוא בן זוגו של "לא תענה ברעך עד שקר", ואגב שני אלה, הבאנו כבר את המדרש כולו). ברמה הבסיסית, הדרשן חיפש מקבילה ל-"לא תרצח" בפרשתנו, על מנת להשלים את הרעיון שעשרת הדברות מצויות בפרשת קדושים, והדבר הקרוב ביותר שמצא הוא: "לא תעמוד על דם רעך". הקבלה זו היא דרשה אגדית נאה, אך אפשר שהיא מקפלת בתוכה הרחבה והעמקה של הציווי הקטגורי הפשוט: "לא תרצח". מצוות לא-תעשה "לא תעמוד על דם רעך" שופכת אור על הדיבר "לא תרצח" ומרחיבה אותו. לא תרצח כבר איננו רק פעולה אקטיבית ממוקדת של נטילת חיים ממישהו. כל פעולה של עמידה מנגד, של הימנעות מסיוע ועזרה, כפי שנראה בהרחבה להלן, בוודאי לשון הרע ורכילות, היא בבחינת "לא תרצח".

³ חובת האדם להעיד, לסייע לחברו בעדות אם יודע כזו לטובתו, כבר מפורשת בספר ויקרא פרק ה פסוק א: "... וְהוּא יָעֵד אוּ רָאָה אוּ יָדַע אִם לֹא יָגִיד וְנִשָּׂא עוֹנוֹ". ראה גמרא סנהדרין לו ע"ב, שבעות לה ע"א, פרשני המקרא שם ועוד. וכאן חוזרת התורה על חובה זו ולא מצאנו מפרשים רבים שדנים במהות תוספת זו. מלשון הרמב"ם בספר המצוות מצוות לא-תעשה רצ"ז אכן משמע שיש כאן חזרה וכפילות. אך בהלכות עדות פרק א הלכה א כותב הרמב"ם: "העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע, בין בעדות שיחייב בה את חבירו בין בעדות שיזכהו בו, והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות, שנאמר: והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו". על סמך דברי רמב"ם אלה המתמקדים בדיני ממונות, ולא מזכירים את הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" מסיק בעל משך חכמה, ר' שמחה מדווינסקי, בפירושו לפסוק שלנו, שהפסוק "אם לא יגיד ונשא עונו" הוא בדיני ממונות והתוספת של "לא תעמוד על דם רעך" היא דין מיוחד לעדות בדיני נפשות, כולל החובה להוציא הוצאות ולטרוח טרחה רבה: "מיטרח ומיגר אגור" בלשון הגמרא בסנהדרין עג ע"א שנזכר להלן. כך או כך, ראה סיכום חובת אדם לבוא ליתן עדות, בפרט לפי דרישה ולזכות, בשו"ת משפטי עוזיאל כרך ד - חושן משפט סימן יג: "כל איש מישראל מצווה ומוזהר להיענות לדרישת חברו להופיע בבית דין ולהעיד לזכותו ולתועלתו. המשתמט מזה הוא נושא עון כלפי שמים ועובר על לא תעמוד על דם רעך. ועל אם לא יגיד ונשא עונו".

⁴ הגר"א מוחק את המילה בנפשו כי אין זה סביר שניתן להרוג ליסטים על מנת למנוע גניבה ובוודאי שאין זה שייך למי שטובע בנהר או לחיה רעה (שפשיטא שמוותר להרוג אותה). ואכן, בצייטוט של הספרא בגמרא סנהדרין עג ע"א אין את המילה "בנפשו" במשפט זה. ויש שניסו למנוע את המחיקה ואמרו שמדובר בדין גנב אלים הבא במחאת (שמות כב א, פרשת משפטים) שאם ברור שאם הנגנב יעמוד כנגדו הוא יפגע בו, מותר לפגוע בנגב.

⁵ ראה הדיון בגמרא סנהדרין עג ע"א שאת הדין הבסיסי של סיוע למישהו שנמצא במצוקה אישית-פיסית או במצוקה של הפסד רכוש לומדים מדין השבת אבידה ומהפסוק: "והשבותו לו" (השבותו לו" (בדברים כב ב). החידוש של "לא תעמוד על דם רעך", בהקשר זה, הוא החובה להציל טובע או מי שנרדף ע"י ליסטים או חיה רעה, גם אם הדבר כרוך בהוצאה כספית. "מיטרח ומיגר אגור" בלשון הגמרא. עד כמה? זו שאלה שנדרשו לה הראשונים ובעלי השו"ת ולא ניכנס לה כאן.

⁶ גם כאן מדקדקת הגמרא בסנהדרין עג ע"א, שדין רודף שמתיר להציל את הנרדף בהריגת הרודף, היינו בנטילת נפש, צריך לימוד נוסף מדין נערה המאורסה, שניתן להצילה מאונס גם במחיר הריגת האונס, ולא מספיק הפסוק שלנו: "לא תעמוד על דם רעך". אבל אם נחזור לפשט לשון הספרא (תורת כהנים), נראה ששלושת ההלכות האלה, שהם סוגים שונים של הצלה, עזרה לזולת ואי עמידה מנגד,

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה יד

כל היכול להציל ולא הציל, עובר על: "לא תעמוד על דם רעך". וכן הרואה את חברו טובע בים, או ליסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל; או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו; או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על "לא תעמוד על דם רעך".⁷

מסכת דרך ארץ פרק היוצא הלכה יג

רבי יצחק אומר האוכל קורצין דמים, שנאמר לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך.⁸

פירוש ריב"א ויקרא פרק יט טז

ולא תעמוד על דם רעך – יש מפרשים: לא תלך רכיל בעמך – אף על פי שהזהרתיך על לשון הרע, לא תעמוד על דם רעך. שאם אמר לך אדם אחר שיהרגנו, אל תעמוד עד שתודיע לו. עוד יש מפרשים: לא תלך רכיל, כדי שלא תעמוד על דם רעך, כשתאמר לאדם: פלוני הוציא עליך שם רע. שמא יקום עליו ויהרגנו.⁹

ספרי דברים פרשת ראה פסקא פט

"לא תאבה לו",¹⁰ מכלל שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח)¹¹ יכול אתה אוהב לזה? תלמוד לומר: "לא תאבה לו". ... "ולא תחוס עינך עליו", מכלל שנאמר: "לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט טז), יכול אי אתה רשוי לעמוד על דמו של זה? תלמוד לומר: "ולא תחוס עינך עליו". "ולא תחמול" – לא תלמד עליו זכות.¹²

נלמדות מהפסוק: "לא תעמוד על דם רעך". וכך משמע גם בספרי המצוות וההלכה שמצטטים את הספרא כלשונו. ראה ספר המצוות לרמב"ם מצווה לא תעשה רצ"ז, ספר יראים סימן קצו, ספר מצוות קטן מצוה עח, ספר החינוך מצווה רלז. ראה גם פירוש רשב"ם לפסוק שלנו: "לא תעמוד על דם רעך – לא תעמוד מנגד, אלא ניתן להצילו בנפשו של רודף". בלי צורך בחיזוקים מפסוקים אחרים. יש כאן דוגמא מעניינת של האופן שבו האמוראים דורשים ומפתחים מדרש תנאים דוגמת ספרא, והאופן בו מפרשי המצוות והראשונים מתייחסים למדרש ולגמרא (וחוזרים במובן מסוים למדרש ההלכה הבסיסי).

⁷ הרמב"ם ממשיך את דברי הספרא וכולל אותם בהלכות רוצח ושמירת הנפש, שהם שני צדדים של אותה מטבע. והוא מרחיב את הדרישה להוצאה כספית, ולא רק הצלה בפעולה אישית, גם למי שיכול לפייס אדם אלים בממון או במילים, על מנת להסיר סכנה מחברו וכמו כן את החובה למסור מידע חיוני לחברו. לעומת דברים אלה, ראה דברי הרמב"ם בפרק ד מהלכות רוצח ושמירת נפש לגבי הפטור (החובה שלא) להציל גויים, מינים ועוברי עבירה ש'עומדים ברשעים', עד כדי מניעת הצלתם ואף גרוע מכך. מקרים בהם אין "לא תעמוד על דם רעך". הדברים שם קשים מאד לאוזן של בני ימינו ומעניין לבדוק אם סמכות דתית כלשהיא, בימינו, התייחסה להם.

⁸ לפני שאנחנו מפליגים למשמעויות נוספות, לגדרי מצווה נוספים הכלולים בציווי "לא תעמוד על דם רעך", הרי לנו בפסוק עצמו שרכילות, מלשינות ולשון הרע (קורצא או קורצין בארמית, ראה הסיפור על קמצא ובר קמצא, גיטין נו ע"א) הם בבחינת עמידה על דם רעך במובן הפשוט ביותר. כך מצאנו גם במשנת רבי אליעזר פרשה ט: "האומר לשון הרע על חברו הרי זה כאילו הורגו, שנאמר: לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך. הקיש הכתוב הולכי רכיל לשופכי דמים". ובזוהר - האדרא זוטא כך ג (דברים) פרשת האזינו: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני יי' - מאן דעבר על האי רישא דקרא כאילו עבר על כלא" (מי שעבר על ראש הפסוק עבר על כולו). ופירוש אברבנאל לדברים כה יא: "זהו שאמר שם לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך, להגיד שיקרא רוצח הרכיל המסבב את הרציחה והמות בין האחים". ראה גם פירוש חזקוני לפסוק אשר כורך את שני חלקי הפסוק למצווה אחת: "לא תלך רכיל, לא תעמוד - אילו נאמר ולא תעמוד בוי"ו הייתי אומר שתי מצוות הן, עכשיו שכתוב לא בלא וי"ו, על כורחין (כורחנן) שניהם מצווה אחת"; אף שברור שמוני המצוות מנו אותם כשני ציוויים ולא כאחד. רבים אחרים הולכים בדרך זו של הקשר ההדוק בין רכילות ושפיכות דמים, כמו בעל הטורים, מחזור ויטרי, ספר מצוות גדול ועוד ולא נמנה כאן את כולם.

⁹ שני צדדים למטבע ושתי דרכים לקריאת הפסוק: הראשון, ככלל אל תדבר לשון הרע, אבל במקרה של עמידה על הדם (במשמעות של חשש לחיי אדם), אתה חייב להזהיר את חברך שמישהו מתכוון להרע לו. זה עוד סוג של הצלה שכבר ראינו ברמב"ם לעיל. ראה דבריו הנחרצים של אור החיים בפירושו לפסוק שלנו: "לא תעמוד וגו'. לצד שציווה על הרכילות, התנה בו שלא יעמוד על דם רעך. שאם ראה כת אחת שרוצין לרצוח, חייב להודיעו לבעל דבר כדי שיציל נפשו, ולא יאמר הרי זה רכילות. הא למדת שאם לא גילה אוזן חברו והרגוהו בטל אזהרת לא תעמוד על דם רעך". הצד השני של המטבע, שגם אותו כבר ראינו לעיל, הוא: אל תדבר לשון הרע כי היא כמו עמידה על הדם. יש כאן גבול דק מאוד ויש ללכת בזהירות רבה בין שתי קריאות אלה של הפסוק. מתי זו רכילות ולשון הרע ומתי זו הצלה. דברים דומים מצויים בפסוק אחר בפרשתנו: "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" – תוכיח כדי שלא יחטא ותיזהר לא להוכיח מעבר למידה הראויה והמעשית. ראה דברינו [הוכח תוכיח את עמיתך](#) בפרשה זו. והדברים נכונים גם לפסוקים רבים אחרים בפרשה זו. ראה שוב הערה 1 על הלשון המיוחדת של פרק יט בפרשתנו.

¹⁰ דין מסית ומדיח לעבודה זרה, דברים יג ט: "לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו".

¹¹ פסוק כמעט צמוד לפסוק שלנו: "לא תתקם ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אג"ה". וכבר הזכרנו אותו בהערה 1 לעיל וראינו אותו במדרש ויקרא רבה לעיל שהוא כנגד הדיבר: "לא תחמוד".

¹² והובאו הדברים כלשוונם וכתבתם ברמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ה הלכה ד, ראה שם. כפי שלאיסור "לא תלך רכיל" יש מגבלות וסייגים, ויש מקרים בהם צריך "לרכל" ולהעביר את המידע (הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש לעיל), כך גם לגבי "לא תעמוד על דם רעך". ריבוי הציוויים האנושיים בפרשתנו, אסור שיטעה אותנו, בבחינת: "אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם" (קהלת ז טז). יש מקרים בהם לא קיימת מצוות עשה: "ואהבת לרעך כמוך" ולצידה גם לא מצוות לא-תעשה: "לא תעמוד על דם רעך". למי שמסית ומדיח ומבקש לפגוע במרקם חיי היחיד והחברה. למי שרודף במובן הרוחני והפיסי. למי שהפך מ"רעך" ל"עריך", כדברי שמואל לשאל בחזיון בעלת האוב (שמואל א כח טז). ראה בהקשר זה את הדברים ששם המדרש בפי דוד בעת ששאל רודף אחריו

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה י

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות. והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, וביטל מצות פתח תפתח את ידך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו. ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.¹³

רמב"ן דברים פרק כב פסוקים ח-ט

ועשית מעקה - מצות המעקה מחודשת, או מבוארת מלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט טז).¹⁴

משיבת נפש ויקרא פרק יא פסוק ב¹⁵

ומאשר אנחנו רואים, שנאמר: "והלכת בדרכיו" - מה הוא מבקר חולים אף אתה עשה כן,¹⁶ אם כן, חייב כל רופא וכל היודע ענין מהרפואות שלא להסתיר אותו בפני חבירו, ואדרבה חייב לפרסם ולדרוש ברבים. וכן התלמוד כתב כל הרפואות להודיע אותן לרבים. ויראה לי המסתיר רפואתו עובר על לא תעמוד על דם רעך. וכן אפילו בשאר מלאכות.¹⁷

שבת שלום

מחלקי המים

והוא מתגנב אליו במערה כשהוא (שאלו) ישן ויכול היה להמיתו. ראה תחילה סיפור הדברים בשמואל א פרק כו. ואח"כ, דברי דוד במדרש תהלים (בובר) מזמור נו: "אמר דוד: ועתה ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו וגו', אשר נתנך ה' היום בידי במערה וכו'. משה אמר: אם במחלת ימצא הגנב והוכה ומת (שמות כב א). ואתה נמצאת עמי במערה, מן התורה מותר אתה ומותר דמך. וכן הוא אומר: לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט טז), אם בא אדם עליך להרוגך ויכולת לו, אל תעמוד, ואל תאמר אתחייב אני בדמו, ואל תמלך בלבך, אלא הרגהו מיד. וכן המשל אומר: קדים קטליה עד לא יקטלך (הבא להורגך השכם להורגו)". ראה מדרש זה גם בילקוט שמעוני שמואל א רמז קלד. אלא שכאן הדברים פשוטים יותר. דוד טוען להגנה עצמית, ואם למדנו דין רודף מהציווי "לא תעמוד על דם רעך", בוודאי שאדם לא צריך להיות חסיד שוטה ולעמוד על דם עצמו ולהימנע מלפגוע במי שבא לפגוע בו. אדם גם לא צריך למסור את נפשו על מנת להציל את זולתו.

¹³ לאחר ההגבלות שראינו, אנחנו חוזרים לציווי "לא תעמוד על דם רעך" ולגדרי המצווה המרחיבים. כאן, בפדיון שבויים שבמקרים רבים הוא דיני נפשות ממש. ראה הסיפור בירושלמי הוריות ג ד ובאיכה רבה ד ד על העלם שר' יהושע פדה בשוק העבדים ברומא בממון רב. לא בכדי מצרף כאן הרמב"ם שלוש (ארבע?) מצוות לא תעשה ושלוש מצוות עשה ואת הפסוק במשלי כד יא: "הצל לקחים לפנות ומטים להרג אסתחשוך". "וחי אחיך עמך" הוא הצד השני של "לא תעמוד על דם רעך". אבל גם כאן, אין אנו פטורים מראייה מורכבת ומדילמות קשות ביותר, כפי שחוינו להוותנו בימינו אנו. מתי פודים שבויים "בכל ממון שבעולם" (כפי שעשה ר' יהושע שם) ומתי "אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם, מפני תיקון העולם" (כתובות נב ע"ב). מתי הציווי "לא תעמוד על דם רעך" מתמקד ביחיד או ביחידים, ומתי "השבוי" הוא הציבור כולו ו"לא תעמוד על דם רעך" מקבל משמעות הרבה יותר רחבה של דם אחרים ושל כלל הציבור. יש לעשות כל מאמץ לפדות שבו משום "לא תעמוד על דם רעך" (ושאר הציוויים שהרמב"ם מונה), אבל אולי אין להיענות לדרישות יתר של השבויים וליצירת תקדימים משום "לא תעמוד על דם רעך" - של כלל הציבור. הדילמות הן כאמור קשות ביותר, בפרט במציאות המורכבת של ימינו.

¹⁴ שיטת רמב"ן היא לסווג את המצוות שנמנות בספר דברים למצוות מחודשות, שנזכרות לראשונה בספר זה, ומצוות מבוארות, שנזכרו כבר באחד מארבעת החומשים הקודמים ורק חוזרות ומתבררות בספר דברים. ראה הקדמתו לספר דברים, שם הוא מסביר עניין זה. מצוות מעקה, עליה הרחבנו לדון בדברינו **ועשית מעקה לגנב** בפרשת כי תצא, היא, לכאורה, מצווה מחודשת שנמנית לראשונה בספר דברים. אבל רמב"ן רואה אפשרות שהיא מצווה מבוארת המרחיבה ומבארת את הציווי: "לא תעמוד על דם רעך" שנזכר כבר בפרשתנו. המילה "דמים" הנזכרת במצוות מעקה: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגנב ולא תשים דמים בגיבתיך כייפל הנפל ממנו", וודאי יכולה לסייע בקישור זה. אם אכן זו מצווה מבוארת, יש כאן מתן משמעות מחודשת לציווי "לא תעמוד על דם רעך" של ספר ויקרא, וסמך מהמקרא עצמו לפירושים המרחיבים את משמעות הציווי הזה. "לא תעמוד על דם רעך" של ספר ויקרא מרחיב את "לא תרצח" של ספר שמות, ובא ספר דברים ומרחיב עוד במצוות מעקה. מערכת כבישים מתוקנת, חוקי התעבורה, בטיחות בעבודה, שמירה על כללי בריאות ותברואה ועוד ועוד, כולם הם בגדר מצוות מעקה שבסיסה הוא הציווי לא תעמוד על הדם, שבסיסו הוא הדיבר לא תרצח!.

¹⁵ רבי יוחנן ב"ר אהרן לוריא, מאה 15, אלזס שבגבול צרפת-גרמניה.

¹⁶ ראה הדרשה שהוא מכון אליה בגמרא סוטה יד ע"א על הפסוק בדברים יג ה: "אחרי ה' אלהיכם תלכו".

¹⁷ החיבור בין מקצוע הרפואה וחובות הרופא (וענייני בריאות בכלל) והציווי "לא תעמוד על דם רעך" מופיע לא מעט בספרות ימי הביניים והשו"ת וגם זו הרחבה משמעותית שניתן לקחת אותה הלאה בפרט בימינו. ראה ספר חסידים (מרגליות) סימן תרעג שמהיר אדם חולה לא לסכן אחרים, למשל בכניסה למרחץ ציבורי. ראה תוספות הרא"ש ברכות ס ע"א ששואל על דרשת חז"ל: "ורפוא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", הרי פשיטא שרופא צריך לרפא משום "לא תעמוד על דם רעך"! (וניתנו על כך תשובות מעניינות שלא נוכל לפרטן כאן). גם בעת המודרנית נדרשו בעלי שו"ת לנושא, כגון בשאלה מתי הרופא חייב לתת מידע לחולה או אפילו לאדם אחר שקשור לעניין (כמו בעסקי שידוכין!) ואם לא ייתן, הוא עובר על "לא תעמוד על דם רעך" (פירוש חשוך חמד לשי"ס, שו"ת ציץ אליעזר ועוד). אבל מה שמשיבת נפש מדבר הוא בחובה המקצועית של הרופאים להעמיק בידע הרפואה ולחלוק אותו עם עמיתיהם! לפתח ולקדם כל העת את הידע והמחקר הרפואי! ומכאן גם "לשאר מלאכות" ותחומי ידע אחרים שיש בהם משום שמירה על חיי אדם ואיכותם, ואין לדבר סוף. נראה שכאן הגענו להרחבה הגדולה והמשמעותית ביותר של הציווי "לא תעמוד על דם רעך". ואנו נזכרים בדיון על ספר הרפואות שגנו חזקיהו (מסכת פסחים פרק ד משנה ט) ובמחלוקת הגדולה בין רש"י ורמב"ם מדוע גנו אותו. ראה דברינו **ורפוא ירפא** בפרשת משפטים. דברים נמרצים אלה של משיבת נפש, בדבר החובה לשכלל ולפתח כל העת את "ספר הרפואות" ולחלוק את הידע הרפואי, ומי שלא עושה זאת עובר על "לא תעמוד על דם רעך", הם ניצחון ברור של שיטת הרמב"ם והכרת ההלכה היהודית בהתפתחות המדינה של עולם הרפואה.